

Universiteit
Leiden

The Netherlands

Levens en loopbanen van zeevarenden op de Nederlandse koopvaardij, 1700-2000:

www.maritimecareers.eu

Petram, L.; Lottum, J. van

Citation

Petram, L., & Lottum, J. van. (2021). Levens en loopbanen van zeevarenden op de Nederlandse koopvaardij, 1700-2000: www.maritimecareers.eu. *Tijdschrift Voor Zeegeschiedenis*, 40(1), 77-81. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4306372>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4306372>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Website

Levens en loopbanen van zeevarenden op de Nederlandse koopvaardij, 1700–2000: *www.maritimecareers.eu*

Michiel Hendrik Kerke monsterde in 1745 voor het eerst aan bij de Verenigde Oost-Indische Compagnie (voc), als ‘bosschietser’ (een matroos die ook kanonnen bediende). Drie jaar later keerde hij terug in de Republiek. Na twee maanden op de wal begon hij aan zijn volgende reis naar Azië, opnieuw als bosschietser. Zo zou hij bijna dertig jaar lang heen en weer blijven varen. Hij klom steeds verder op: via derde stuurman, tweede stuurman, opperstuurman, tot schipper. Van zijn tiende reis zou Kerke niet terugkeren: hij stierf in 1773, ergens voor de kust van Sumatra.

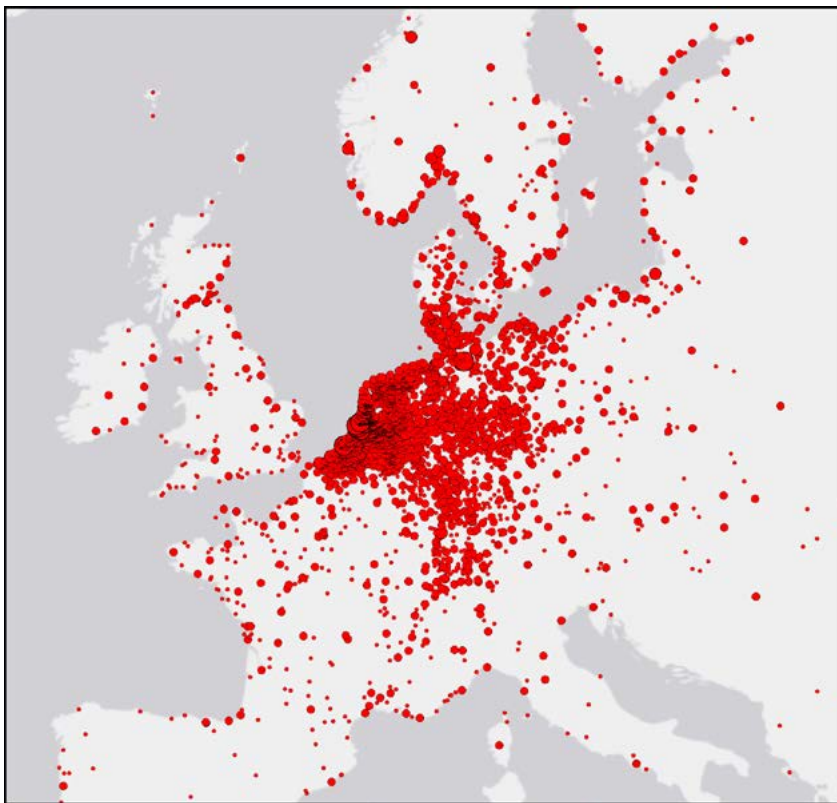
Deze informatie over Kerke komt uit voc-opvarenden, de bekende database met gegevens uit de bewaard gebleven soldijboeken van de voc.¹ Voor de achttiende eeuw zijn deze gegevens nagenoeg compleet. Dat maakt ze tot een geweldige bron voor onderzoek naar de bemanningen van de schepen van de voc. Maar voc-opvarenden is ook een lastige bron: Michiel Hendrik Kerke staat met tien afzonderlijke records tussen de bijna 800.000 registraties van bemanningsleden. Het is eenvoudig om een naam op te zoeken in de database of alle bemanningsleden van een specifieke reis op een rijtje te zetten. Maar voor grootschaliger onderzoek zijn de gegevens niet direct bruikbaar.

Hoe bijzonder was de lange en succesvolle loopbaan van Kerke? Om die vraag te kunnen beantwoorden, zijn wij in 2017 met financiering uit CLARIAH (een landelijk project dat tot doel heeft een digitale infrastructuur voor geesteswetenschappelijk onderzoek te ontwikkelen) begonnen om carrières van zeevarenden in dienst van de voc te reconstrueren.² Ook zijn wij aan

1 De voc-opvarenden-database is beschikbaar op de website van het Nationaal Archief: <http://vocopvarenden.nationaalarchief.nl/>. Aan de totstandkoming ervan (2000–2012) werkten behalve het Nationaal Archief ook de archieven van Delft, Rotterdam, Zeeland en West-Friesland mee, evenals de universi-

teiten van Gent en Leiden.

2 De website Open Archieven (www.openarch.nl/) verwijst in de presentatie van gegevens uit voc-opvarenden ook naar mogelijke andere records van dezelfde persoon.

Herkomst van bemanningsleden van de voc in de achttiende eeuw. Stippen zijn geschaald naar het aantal opvarenden uit de betreffende plaats. Bron: auteurs, op basis van de voc-opvarenden-database.

de slag gegaan met de plaatsen van herkomst van de bemanningsleden die in de database staan vermeld. Bij Michiel Hendrik Kerke staan bijvoorbeeld de herkomstplaatsen ‘De Roede’, ‘De Roe’, ‘Roede’ en ‘De Rode’ geregistreerd. Hiermee wordt het eilandje Ruden voor de Duitse Oostzeekust bedoeld. Uit de regio rond Ruden kwamen veel bemanningsleden van de voc, dat is algemeen bekend, maar hoe verhielden zich hun promotiekansen tot die van zeelieden uit andere regio’s? Anders gezegd: maakte het bij de voc uit waar je vandaan kwam? Dat is wat wij wilden weten.

Het werk aan voc-opvarenden kostte meer tijd dan verwacht en leverde geen perfecte resultaten op – van ongeveer 20% van de records hebben we de plek van herkomst bijvoorbeeld (nog) niet op de kaart kunnen plaatsen. Maar onze motivatie voor het project is nooit verdwenen, omdat we zelf zo enthousiast zijn over de rijkdom van de gegevens en we bovendien merkten dat we niet de enigen waren: berichten op Twitter (@jellevanlottum) over ons werk leverden veel leuke reacties op, zowel uit binnen- als buitenland.

Dit deed ons besluiten de Engelstalige website www.maritimecareers.eu op te zetten. Dit is in de eerste plaats een blog: we plaatsen hier stukjes waarin

Een zeeman gaat
aan boord van een
schip in de haven
van Rotterdam, 1957.
Foto Ary Groeneveld.

BEELDBANK STADSARCHIEF
ROTTERDAM

we vertellen over de gegevens die we gebruiken, over onze methodologie en onze onderzoeksresultaten. Geleidelijk aan wordt het echter ook steeds meer een online naslagwerk; en niet alleen voor zeelieden in dienst van de VOC, maar voor zeevarenden op de Nederlandse koopvaardij, in de periode 1700–2000.

Dit is mogelijk door een aanvullend project, dat in het najaar van 2019 met financiering van de Samenwerkende Maritieme Fondsen van start is gegaan. Met dit project willen we de zeevarenden op de Nederlandse koopvaardij (waar we voor het gemak, dit zal inmiddels duidelijk zijn, ook de VOC bij rekenen) een gezicht geven. Dat gezicht verdienen ze. Zeelieden spelen al eeuwenlang een belangrijke rol in de Nederlandse economie, die sterk leunt op internationaal zeetransport. En ze vormen een fascinerende beroepsgroep, vooral door hun internationale karakter – waar vroeger vooral Duitsers en Scandinaviërs de Nederlandse schepen bemanden, wordt tegenwoordig veel werk gedaan door Filipino's, Chinezen en Russen. Maar ze zijn relatief onzichtbaar in de historiografie, en sinds hun aantallen zijn afgenomen en zeehavens uit de stadscentra zijn verdwenen, zijn ze ook onzichtbaar in het Nederlandse straatbeeld. Waar zeelui vroeger prominent aanwezig waren in de straten, cafés en bordelen van steden als Rotterdam en Amsterdam, komen ze tegenwoordig nauwelijks nog aan de wal als hun schip een haven aandoet.

De lezers van het *Tijdschrift voor Zeegeschiedenis* weten dit natuurlijk al, maar een van de mooie aspecten van de scheepvaartbranche is dat zij zulke goede bronnen heeft nagelaten. Voor de achttiende eeuw zijn er, behalve VOC-opvarenden, bijvoorbeeld de gegevens van de Middelburgsche Commercie

Compagnie (mcc), verzameld door P.F. Poortvliet en beschikbaar op de website van het Zeeuws Archief, en van bemanningen van gekaapte koopvaardij-schepen uit de Engelse Prize Papers-collectie, verzameld in een eerder project onder leiding van Jelle van Lottum. Voor de negentiende eeuw zijn gegevens beschikbaar uit archieven van de waterschout in Nederlandse havensteden, waar verschillende historici al werk aan verricht hebben. Vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw kwamen grote rederijen opzetten, die vaak personeelskaarten en ander bronmateriaal over hun scheepsbemanningen bij archiefinstellingen gedeponeerd hebben. Daniël Tuik, werkzaam op ons project, heeft uit deze rederijarchieven een steekproef genomen van enkele duizenden personen en hun gegevens in een database ingevoerd.

Ons streven is om op www.maritimerecareers.eu zo veel mogelijk van deze gegevens op geïntegreerde wijze toegankelijk te maken. Dit betekent dat het mogelijk gaat zijn tegelijkertijd in verschillende databases met gegevens van zeelieden te zoeken. Wie op Daniel Engel uit Danzig zoekt, vindt bijvoorbeeld zijn aanstellingen bij de voc, maar ook zijn reis naar Curaçao en terug op het koopvaardij-schip *Keyser Josephus*. En wie de bemanning van Mcc-schip *Grenadier* natrekt, vindt bij vijf van de 32 zeelieden dat zij ook reizen voor de voc gemaakt hebben.³ Vanzelfsprekend zullen deze gegevens zo veel mogelijk gekoppeld worden met databases van schepen en reizen, zoals Marhisdata,⁴ Dutch-Asiatic Shipping⁵ en Soundtoll Registers Online.⁶ De meest recente gegevens van zeevarenden kunnen door beperkingen op grond van de Algemene verordening gegevensbescherming (AVG) voorlopig helaas niet beschikbaar worden gesteld.

Daarnaast omvat de website een collectie korte biografieën van zeelieden. Gebaseerd op literatuur en aanvullend archiefonderzoek bieden deze context bij de beknopte gegevens uit de verschillende databases. De gegevens over Michiel Hendrik Kerke uit voc-opvarenden gaan al meer leven als ze met elkaar gekoppeld worden: er verschijnt dan een loopbaan uit losse observaties. Ze gaan nóg meer leven als je ze in breder verband bekijkt: hoe verhoudt Kerke zich tot andere bemanningsleden van de voc afkomstig uit dezelfde periode en regio, en hoe verhoudt die groep zich tot andere groepen? Zo'n collectieve biografie krijgt op haar beurt meer kleur als over een of enkele gevallen extra informatie bekend is. Zo weten we van Kerke dat hij twee keer getrouwd is, in Amsterdam, en beide keren met een geboren Amsterdamse. Zijn trouwaktes bevestigen zijn afkomst (op het stadhuis werd Wolgast als geboorteplaats geregistreerd, een Noord-Duitse kustplaats vlakbij Ruden), maar laten tegelijkertijd zien dat Kerke later in zijn carrière eigenlijk nauwelijks nog als migrant beschouwd kan worden. Andere bronnen geven inzicht in zijn bezit, of liever: gebrek daaraan. Ondanks zijn glansrijke loopbaan en lucratieve privéhandel

3 Met dank aan onderzoekswerk van Jessica den Oudsten.

4 <https://www.marhisdata.nl/>

5 <http://resources.huygens.knaw.nl/das>

6 <http://www.soundtoll.nl/>

Impressie van de voc Data Experience, een museuminstallatie waarmee bezoekers in *augmented reality* door gegevenscollecties van de voc kunnen dwalen. Deze installatie, vanaf voorjaar 2021 in Het Scheepvaartmuseum te Amsterdam, is deels gebaseerd op onderzoek van de auteurs. Impressie, Studio Bertels.

(onder meer in slaven), wogen zijn bezittingen bij overlijden maar net op tegen zijn schulden. Deze collectie biografieën wordt in de loop van de tijd verder uitgebreid.

Ten slotte blijft de website de plek waar wij nieuwe kaarten en andere data-visualisaties plaatsen en vertellen over de resultaten uit ons onderzoek naar zeevarenden op de Nederlandse koopvaardij.

LODEWIJK PETRAM EN JELLE VAN LOTTUM